chical processes, states, properties and actions, mood and behavior of a person as well as social groups and classes".

Diverse methodological approaches and classifications of psychologism's types are analyzed in the article. But the author inclines to differentiate three basic types of psychologism in fiction, as suggested by M. Kodak, and states: actional, observational or analytic and synthetic types of psychologism.

It's proved that the synthetic one determines fundamental characteristics of the modernistic psychologism. It is symbolic, latent, impulsive psychologism, deprived of determinism, rationalistic explanations, analytical elements and causality. This aesthetic technique takes the priority in revelation of disappointed, emotionally exhausted, depressed characters, people at the edge of psychological collapse – the psychological realities of the XX century.

Key words: *psychologism, protagonist's inner life, literature phenomenon, classification, modernistic psychologism.*

Отримано: 3.11.2015 р.

УДК 821.161.1: 82 – 1: 82 – 97

Темна О.В.

«ХРИСТИЯНСЬКИЙ КОД» ПОЕЗІЇ М. ВОЛОШИНА: ДО ПИТАННЯ ПРО ГЕНЕЗУ ХУДОЖНЬОЇ СИМВОЛІКИ

Християнство мало доволі потужний вплив на формування художнього світу М. Волошина, але якщо проаналізувати збірки «Волошинських читань» до 2000 року, звертає на себе увагу те, що цій проблемі приділялася недостатня увага. Винятки становлять статті, у яких аналізується один твір поета [7], увага приділяється окремому мотиву або християнство розглядається в контексті інших світоглядних систем, що вплинули на поета, зокрема, у працях С. Пінаєва [9], Д. Менделевича [8]. На початку 2000-х на дослідженні біблійної образності сфокусував свою увагу С. Заєць, у результаті чого було захищено кандидатську дисертацію на тему «Мифологические и библейские образы в поэзии Максимилиана Волошина в контексте его духовных исканий» [6]. Його праці відрізняються скоріше образно-асоціативним, аніж аналітичним підходом до творів, тому деякі з порушених проблем вимагають повторного осмислення. Ми ставимо перед собою мету сфокусуватися на тих аспектах, яким раніше приділялася недостатня увага й розглянути образи-символи, які ранішене були у фокусі досліджень.

У статті «Некто в сером», що входить у четверту книгу «Ликов творчества», М. Волошин писав, що «для искусства нет ничего более благодарного и ответственного, чем евангельские темы… Язык нашего морального чувства возник из Евангелия, и каждое евангельское имя, каждый евангельский эпизод, каждая евангельская притча стали гранями нашей души. Поэтому каждое евангельское слово – символ для нас…» [2, 460]. Текст Біблії містить у собі систему ключових тем і образів, на яких зростає культура Європи. Цікавим є той факт, що часом найвищого підйому європейського мистецтва М. Волошин, як і деякі його сучасники, вважає саме середньовіччя, оскільки воно цілком було зорієнтовано на християнський міф (нагадаємо, що, починаючи з італійських гуманістів, середньовічна культура традиційно оцінювалася як така, що перебувала у занепаді, а спроби її реабілітації почалися лише в епоху романтизму). На думку М. Волошина, художник у своїй творчостіповинен опиратися на «всенародний міф», відомий більшості представників даної культури (для Європи такою є євангельська історія). Тільки в цьому випадку він «может достичь передачи тончайших оттенков своего чувства и своей мысли» [2, 460], оскільки свідомість читача вже не стільки стежить за зовнішнім розвитком сюжету, скільки проникає в глибинний хід авторської думки. «Каждый евангельский эпизод, – пише М. Волошин, – и каждый характер являются для нас как бы алгебраическими формулами, в которых все части так глубоко связаны между собой, что малейшее изменение в соотношении их в итоге равняется космическому перевороту. Поэтому, когда художник вводит свое живое «я» в законченные кристаллы евангельского рассказа, то индивидуальность его сказывается с такой полнотой и четкостью, с какой не может сказаться ни в какой иной области» [2, 461].

Євангельські теми й образи зустрічаються вже в юнацькій ліриці М. Волошина («Святая роза», «Иудеи, Христа распиная…» и др.), який виховувався, як і більшість його сучасників, у дусі православ'я (традиційна ранкова й вечірня молитва [5, 76], у гімназичні роки – вивчення Закону Божия). Трохи пізніше, прагнучи зрозуміти європейську культуру «зсередини», поет прямує на Захід, де й відбувається його близьке знайомство з католицтвом, яке він усвідомлює «как

© Темна О.В.

спинной хребет всей европейской культуры» [5, 37]. Під враженням він пише цикл віршів «Руанский собор», присвячений А. Мінцловій. Відкриття католицтва хронологічно зближається з періодом захоплення Волошина масонством, окультизмом, теософією, а також вченням Р. Штейнера, що й обумовило його дещо «неканонічний» погляд на християнство, яке він сприймає крізь призму езотеризму.

Разом із тим, вагомою в художньому світі поета Кіммерії є також і язичницька стихія. Цікавим, з погляду визначення специфіки сприйняття католицизму, вважаємо наступне висловлення поета: «Я люблю католицизм потому, что он принял в себя все то живое, настоящее, жизненное, что было в язычестве» [2, 382]. Звертає на себе увагу те, що тут відсутнє протиставлення двох різних світоглядів – є спадкоємність, синтез, є прийняття одного й іншого. Звідси – відома теза М. Волошина про те, що він «язычник по плоти» і вірить «в реальное существование всех языческих богов и демонов» – і, у той же час, не може «мыслить вне Христа» [5, 36]. Цю спадкоємність особливо відчув поет у Римі, центрі католицького миру, де над залишками величної античної культури лунала християнська молитва (вірш «На Форуме»). Таке «синтетичне» сприйняття було характерним явищем культури межі століть. (Так, М. Сабашникова відзначала, що «мировоззрение Вячеслава Иванова объединяло античную одухотворенность реальной действительности с возвышенной духовностью христианства» [5, 119]). Звідси в М. Волошина – постійне «перекидання містка» між античною й християнською культурою: зближення християнської Марії з матір'ю Гермеса [3, 87], платонової печери з «різдвяним вертепом» [3, 124] і т.д. Після трагічних подій І Світової війни й Революції відбулося його «остаточне» повернення до рідних джерел. Поет звертається до православної традиції, вивчає історію розколу церкви («Владимирская Богоматерь», «Святой Серафим», «Протопоп Аввакум», «Сказание об иноке Епифании»). Л. Озеров, характеризуючи світосприйняття поета, у вступній статті до збірки спогадів писав, що «позиция Максимилиана Волошина... на протяжении всей его жизни могла принимать тот или иной оттенок, но в существе своем он оставался верен христианским принципам, особенно сильным в период первой мировой войны» [5, 11].

На думку поета, долю Росії неможливо зрозуміти, не беручи до уваги православ'я, оскільки релігія є найважливішим культуротворчим фактором, що визначає своєрідність національних форм буття. Тому, намагаючись усвідомити історію країни, М. Волошин звертається до християнства. Поет вважав символічним визначення візантійського християнства: «православ'я» він читав як «Право Славії» (Славією послідовники слов'янофільства називали майбутню об'єднану державу слов'ян під егідою Росії): «внутренний смысл славянства, то, что оно тайно несет в себе, – это Слава, Слово: Право Славии» [1, 182]. Тому не дивно, що в поезії М. Волошина тема Росії пов'язана з цілою низкою біблійних образів. Так, символом рідної країни, що пережила голод і війни, була випалена стражданнями, але в той же час, зберегла свою душу, стає у М. Волошина образ Неопалимої Купини.

Поет звертається до традиції народного православ'я, згідно з якою Богородиця є покровителькою й заступницею Русі (так, споглядаючи ікону Володимирської Богоматері, поет бачить у ній «Лик самой России» [4, 130]). У творчості М. Волошина вибудовується своєрідний трикутник: стражденна Росія – Богородиця – Купина. В літературі «срібного віку» звернення до образу Неопалимої Купини були доволі частотними, при цьому його семантичні межі помітно розширювалися (у порівнянні з традиційним, християнським розумінням). Наприклад, у О. Блока Купина – один із проявів Вічної Жіночності («Дева, Заря, Купина...») – трактується в руслі софіології Вол. Соловйова. (порівняйте з рядками «Владимирской Богоматери» М. Волошина: «Из-под риз и набожной коросты / Ты явила подлинный свой Лик: / Светлый Лик Премудрости-Софии, / Заскорузлый в скаредной Москве...» [4, 130]).

Страждання, згідно з авторською концепцією М. Волошина, – це очисний вогонь, у якому виплавляється духовна сутність окремої людини або народу в цілому (вірш «Готовность»). Грішна, юродива Русь повинна перетворитися, ставши Славією, Святою Руссю, Китежем, «обетованным тысячелетним царством святых и Христа во «славе» его» [1, 182]. Ідея духовного «перетворення» Росії реалізується в художньому світі М. Волошина й через образ насіння, якому, згідно з біблійним висловлюванням, необхідно вмерти, щоб «принести багаті плоди» «Так семя, дабы прорасти, / Должно истлеть... / Истлей, Россия, / И царством духа расцвети»! [3, 265]. Таким чином, у творчості поета продовжує формуватися своєрідний міф про месіанську роль Росії, який згодом буде активно використовуватися в радянську епоху й призведе до ряду трагічних подій, у тому числі, і в сучасній Україні.

У другій половині XIX в. стала проявлятися криза ортодоксального християнства, яке, на думку Вол. Соловйова, вже не могло повною мірою задовольняти духовні запити суспільства. У зв'язку з цим у працях російських релігійних філософів здійснюються спроби осмислення його сутності й історичної місії, з'являється необхідність у відродженні таємних аспектів вчення,

«похованого» під багатовіковими формами церковних ритуалів. Так, Вол. Соловйов висуває ідею всесвітньої теократії – «всесвітнього християнства», – протиставляючи йому «християнство храмове», коли «все... замыкается в стенах храма и превращается в обряд и молитвословие, а деятельная жизнь остается всецело нехристианскою» [11, 533]. Подібні спроби здійснюються також у працях представників теософського й антропософського напрямків, зокрема, «Таємній доктрині» і «Викритій Ізиді» О. Блаватської, «Езотеричному християнстві» А. Безант, циклі лекцій «Від Ісуса до Христа» (М. Волошин конспектує їх у 1911 р.), а також книзі «Містерії давнини й християнство» Р. Штейнера. Слідом за Вол. Соловйовим і Р. Штейнером, М. Волошин вважав, що «Христианства чистого, с церковью, иерархически связанной с ангельскими иерархиями, историческое христианство не знало до сих пор (может, узнает в ближайшую к нам эпоху, когда личность Христа начнет непосредственно манифестироваться на эфирном плане)» [1, 191].

Символом «історичного християнства» у творчій спадщині М. Волошина виступає меч. Поет вважав, що вчення Христа «розбило» «повноту язичницького світу» і внесло в нього подвійність: «Везде, где раньше было единство, христианство выявляет два конечных, два несовместимых противоречия. Оно проводит дух европейских народов сквозь горнило огненных антиномий» [1, 68]. Християнство «дало каждому человеку свободу, свободу страшную и неотвратимую, рассечь все сущее на **да** и **нет**, на добро и зло, выявить свет и тень, черное и белое, святость и грех» [1, 68]. Слова Спасителя: «Не думайте, что Я пришёл принести мир на землю; не мир пришёл Я принести, но меч, ибо Я пришёл разделить человека с отцом его, и дочь с матерью её...» [Мф.10:34-35], неодноразово стають предметом міркувань поета. На думку М. Волошина, вони знаменують «глубочайшую перемену человеческого сознания о своем месте на земле» [1, 50] – «это сознание «Я», непосредственно исходящего от Бога, приносит на землю меч» и на место преемственности по плоти «ставит преемственность и сыновность в Духе» [1, 50].

На межі XIX – XX ст. у суспільстві підсилюються апокаліптичні передчуття. Все частіше починають лунати думки про кризу європейської цивілізації, заснованої на принципах індивідуалізму, раціоналізму, утилітаризму, зневаги до духовних цінностей. Передчуття «кінця» старої цивілізації й, разом з тим, приходу нового світу, який тільки зароджується, провісниками якого вважали себе поети-символісти, – одна з провідних тем літератури початку століття. У зв'язку з цим, багато художників слова звертаються до образів і мотивів Одкровення Іоанна Богослова (Апокаліпсису), творчо переосмислюючи й «адоптуючи» їх до реалій сучасного їм життя. У творах М. Волошина про війну й революцію також представлена апокаліптична образність і символіка. «Поэт ощущает дыхание первой русской революции, – пише С. Пінаєв, – и придает надвигающимся событиям мистико-символический характер, наполняя смысловую ткань своих стихов многочисленными библейскими образами и реминисценциями» [10, 164]. Найбільш яскравими прикладами є твори «Пролог», «Армагеддон», «Не ты ли ...», «Готовность», «Аполлион». Одкровення Іоанна привертає увагу поета, оскільки, згідно з теософськими інтерпретаціями, воно є однією з найбільш таємничих частин Біблії й має глибокий сакральний зміст. У 1907 р. М. Волошин працював над створенням книги, яка мала вмістити «містичні й окультні» вірші. Підшукуючи для неї назву, він зупиняється на образі «Зірки Полин» з Одкровення Іоанна Богослова.

«И небо скрылось, свившись как свиток, и всякая гора и остров двинулись с мест своих... ибо пришел великий день гнева Его» [Откр. 6:14-17] , – ці рядки з «найбільш таємничої» частини Біблії неодноразово стають предметом міркувань поета. Образ небес як сувою в М. Волошина найчастіше зустрічається у віршах, що передвіщають катастрофічні події: «И клубились свитками простынь / Облака. Сквозь огненные жерла / Тесных туч багровые мечи / Солнце заходящее простерло...» [3, 232]; «В багряных свитках зимнего тумана / Нам солнце гневное явило лик втройне» [3, 51]. Ця біблійна ремінісценція була помічена, у свій час, Є. Менделевичем: «Небо, похожее на свернутый свиток, – это, по Апокалипсису, часть мировой катастрофы, разразившейся накануне Страшного Суда» [7, 31]. У Волошина сувій, що розгортається, – символ майбутньої кари: «И еще не весь развернут свиток / И не замкнут список палачей» [3, 336].

У деяких творах М. Волошина сувій співвідноситься із Книгою Життя, у яку вписано долю світу. Споглядаючи вітражі готичних соборів, поет зупиняє погляд на ангелі з Апокаліпсису, який тримає в руках «длинный свиток, вперяя долу грустный взгляд» [3, 53].

Сучасна Європа, що потопає в крові, асоціюється в М. Волошина з «точилом вина ярости и гнева Бога Вседержителя» [Откр. 14: 8; 14: 10; 19: 15]: «Не ты ли / Смесил народы / Густо и крепко, / Заквасил тесто / Слезами и кровью / И топчешь, грозный, / Грозды людские / В точиле гнева?» [3, 234]; «Но радуйся: по осени ножом / Обрежу грозды, кину в емкий жом / И зернь народов раздавлю на дне, / Чтоб страстный сок перебродил в вине!» (строки из черновых вариантов стихотворения «Благословение») [3, 416]; «Ах, не грозды носят – юношей гонят / К черному точилу, давят вино, / Пулеметом дробят их кости и кольем / Протыкают яму до самого дна» [3, 339].

Поет бачив у всьому ознаки всесвітньої катастрофи, що насувається, ототожнював реалії сучасності з «таємничими символами» прадавнього пророцтва. У зв'язку з цим, цікавою, на нашу думку, є волошинська інтерпретація біблійних рядків про навалу сарани. У статті «Скрытый смысл войны» він говорить про те, що «навала» машин на сучасну Європу мимоволі нагадує картину апокаліптичної сарани.

Звертається М. Волошин і до символіки хреста – центрального символу християнства, – однак його інтерпретація суттєво розходиться з тою, що пропонує ортодоксальна церква. Ключ до волошинського розуміння цього символу – цитата з Платона: «Мировая душа распята на кресте мирового тела» [1, 19], яку він неодноразово приводить у своїх есе й поетичних текстах: «Вселенский дух был распят на кресте / Исхлестанной и изъязвленной плоти» [4, 47].

Цікаво, що хрест, який викликає у правовірного християнина асоціації з образом Христа, у М. Волошина стає символом його антагоніста – Сатани, владики матеріального світу, «духу землі». Хрест – це «вся видима природа»: «А этот мир есть плоть / Страдающего Сатаны. Христос / Распят на теле Сатаны. / Крест – Сатана» [4, 423]. Відзначимо, що Сатана, який у християнському середовищі традиційно оцінюється негативно, як супротивник Бога, у М. Волошина стає таким, що «страждає». Він не перешкоджає здійсненню верховного задуму, а, навпаки, є одним із головних учасників божественної драми. Поет вважав, що гріхопадіння – необхідний етап розвитку божественного «Я», а в історії Люцифера вбачав алегоричну оповідь про сходження Божественної іскри в безодні матерії: «Ваяя смертью глыбы бытия, / Из статуй плоти огненное «Я» / В нас высек он: дал крылья мысли пленной...» [3, 213–214].

«Отец лжи» – Диявол перетворюється у М. Волошина в Люцифера – «світодавця» [2, 18]. Це – «люциферічне» – трактування образу Сатани – наслідок захоплення поета езотеризмом. У лекції «Пути Эроса» М. Волошин писав: «Люцифер открывает человеку познание «добра и зла», то есть великий закон, повелевающий жертвовать собой до конца, закон, запрещающий оставаться на одной ступени; неизбежность идти вниз или вверх – быть подобным богам. «Будьте как боги, распинаемые в материи», – говорит Люцифер и этим раскрывает человеку путь к творчеству» [1, 19]. «Мятежный князь Зенита и Надира» – Зоряниця-Люцифер також очікує порятунку, який, вважав поет, повинен здійснитися завдяки людині, завданням якої є перетворення матерії силою божественної Любові.

Хрест у М. Волошина символізує також «Праматір-матерію», «Mula-Pracriti – Покров Божества», яка ототожнюється з індійською Майєю й християнською Марією: «Славься, Мария! / Хвалите, хвалите / Крестные тайны / Во тьме естества!» [3, 86–87]; «Майа, принявшая / Бога на крест» [3, 86]. Подібно до того, як сходить у світ Бог, з'являється й людина: її безсмертна душа розпинається на хресті тілесності. У вірші, адресованому Олені Отобальдівні, матері поета, є такі рядки: «Я знаю, мать, твой каждый час – утрата. / Как ты во мне, так я в тебе распят» [3, 152].

Ще один важливий символ, що має християнські джерела, – вино. Хліб і вино використовуються під час таїнства причастя. Ця традиція пов'язана з одним із епізодів життя Христа: на Таємній вечері Ісус підніс учням хліб і вино, символічно причащаючи їх до власної «плоті й крові»: «Все двенадцать вина и хлеба вкусили, / Причастившись плоти и крови Христовой...» [3, 360]. І лише один із них, якому призначено було «принести в жертву» божественного Агнця, – Іуда бере від учителя хліб і сіль, причащаючись до землі: «Он же, в соль обмакнув кусок хлеба, / Подал Иуде / И сказал: «Что делаешь – делай». / Тот же, съев кусок, тотчас же вышел: / Дух земли – Сатана – вошел в Иуду. – / Вещий и скорбный» [4, 359]. У вірші «Склоняясь ниц, овеян ночи синью...» з книги «Selva oscura» хліб і вино також виступають як символи причастя до земного, тлінного світу.

Таким чином, християнство стає одним із найважливіших джерел образності М. Волошина. Звернення до нього обумовлене, насамперед, усвідомленням поетом важливої ролі релігії в форуванні специфіки світосприйняття, що, у свою чергу, визначає форми культури. Разом із тим, поет далекий від ортодоксального підходу до інтерпретації біблійних образів: по-перше, їх нетрадиційне тлумачення обумовлене впливом теософії та антропософії, а по-друге, вони інтерпретуються в тісному зв'язку з суспільно-політичними подіями в Росії початку XX століття.

Список використаних джерел

1. Волошин М.А. Из неизданного / М.А. Волошин. – Вып. 2. – СПб.: Алетейя, 1999. – 297 с.
2. Волошин М.А. Лики творчества / Изд. подготовили Мануйлов В.А., Купченко В.П., Лавров А.В. / М.А. Волошин– Л.: Наука, 1988. – 848 с.
3. Волошин М.А. Собрание сочинений. Т. 1. Стихотворения и поэмы 1899-1926 / Сост. и подгот. текста В.П. Купченко, А.В. Лаврова; Коммент. В.П. Купченко. – М.: Эллис Лак 2000, 2003. – 608 с.
4. Волошин М.А. Собрание сочинений. Т. 2. Стихотворения и поэмы 1891-1931 / Сост. и подгот. текста В.П. Купченко, А.В. Лаврова; Коммент. В.П. Купченко. – М: Эллис Лак 2000, 2004. – 768 с.

5. Воспоминания о Максимилиане Волошине / Сост. и комм. Купченко В.П., Давыдова З.Д. – М.: Советский писатель, 1990. – 720 с.
6. Заяц С.М. Мифологические и библейские образы в поэзии Максимилиана Волошина в контексте его духовных исканий: дисс. ... канд. филол. н.: 10.01.01 / Заяц Сергей Михайлович. – М., 2009. – 202 с.
7. Менделевич Э.С. Анализ одного стихотворения (М.А. Волошин «Предвестия») / Э.С. Менделевич // Материалы волошинских чтений 1989 г. (тезисы докладов и сообщений, статьи). – Коктебель: Крымский архив, 1995. – С. 23-37.
8. Менделевич Э.С. Религиозно-философские поиски М. Волошина / Э.С. Менделевич // Менделевич Э.С. «Пойми простой урок моей земли...» (Статьи о Максимилиане Волошине) / Вступ. ст. В.И. Цветкова. – Орёл: Труд, 2001. – С. 45-49.
9. Пинаев С.М. М. Волошин: «Сквозь пытку и крещенье...» (от космософнн к софианству) / С.М. Пинаев // Материалы Волошинский чтений 1991 года (тезисы докладов, статьи, сообщения). – Коктебель: Дом Поэта, 1997. – С. 84-88.
10. Пинаев С.М. «Близкий всем, всему чужой...»: Максимилиан Волошин в историко-культурном контексте серебряного века / С.М. Пинаев. – М: Рос. ун-т дружбы народов, 1996. – 240 с.
11. Соловьев Вл. Три речи о Достоевском / Вл. Соловьев. // Российские судьбы. Федор Достоевский: сборник / Сост. М.В. Кузнецова. – М.: Новатор, 1997. – С. 522-548.
12. Voloshin M.A. Iz neizdannogo / M.A. Voloshin. – Vyip. 2. – SPb.: Aleteyya, 1999. – 297 p.
13. Voloshin M.A. Liki tvorchestva / Izd. podgotovili Manuylov V.A., Kupchenko V.P., Lavrov A.V. / M.A. Voloshin– L.: Nauka, 1988. – 848 p.
14. Voloshin M.A. Sobranie sochineniy. T. 1. Stihotvoreniya i poemyi 1899-1926 / Sost. i podgot. teksta V.P. Kupchenko, A.V. Lavrova; Komment. V.P. Kupchenko. – M: Ellis Lak 2000, 2004. – 768 p.
15. Voloshin M.A. Sobranie sochineniy. T. 2. Stihotvoreniya i poemyi 1891-1931 / Sost. i podgot. teksta V.P. Kupchenko, A.V. Lavrova; Komment. V.P. Kupchenko. – M: Ellis Lak 2000, 2004. – 768 p.
16. Vospominaniya o Maksimiliane Voloshine / Sost. i komm. Kupchenko V.P., Davyidova Z.D. – M.: Sovetskiy pisatel, 1990. – 720 p.
17. Zayats S.M. Mifologicheskie i bibleyskie obrazyi v poezii Maksimiliana Voloshina v kontekste ego duhovnyih iskaniy: diss. ... kand. filol. n.: 10.01.01 / Zayats Sergey Mihaylovich. – M., 2009. – 202 p.
18. Mendelevich E.S. Analiz odnogo stihotvoreniya (M.A. Voloshin «Predvestiya») / E.S. Mendelevich // Materialyi voloshinskih chteniy 1989 g. (tezisyi dokladov i soobscheniy, stati). – Koktebel: Kryimskiy arhiv, 1995. – P. 23-37.
19. Mendelevich E.S. Religiozno-filosofskie poiski M. Voloshina / E.S. Mendelevich // Mendelevich E.S. «Poymi prostoy urok moey zemli...» (Stati o Maksimiliane Voloshine) / Vstup. st. V.I. Tsvetkova. – Orel: Trud, 2001. – P. 45-49.
20. Pinaev S.M. M. Voloshin: "Skvoz pyitku i kreschene..." (ot kosmosofnn k sofianstvu) / S.M. Pinaev // Materialyi Voloshinskiy chteniy 1991 goda (tezisyi dokladov, stati, soobscheniya). – Koktebel: Dom Poeta, 1997. – S. 84-88.
21. Pinaev S.M. «Blizkiy vsem, vsemu chuzhoy...»: Maksimilian Voloshin v istoriko-kulturnom kontekste serebryanogo veka / S.M. Pinaev. – M: Ros. un-t druzhbyi narodov, 1996. – 240 s.
22. Solovev Vl. Tri rechi o Dostoevskom / Vl. Solovev. // Rossiyskie sudbyi. Fedor Dostoevskiy: sbornik / Sost. M.V. Kuznetsova. – M.: Novator, 1997. – P. 522-548.

Анотація. *У статті розглядається вплив християнства на творчість М. Волошина, формування його історіософської концепції. Автор звертає увагу на синтез язиченицьких, християнських і окультно-езотеричних традицій у творчості поета. Приділяється увага окремим образам-символам: сувою, що розвертається, меча, точила, хліба, сарани, хреста тощо.*

Ключові слова: *християнство, католицизм, православ'я, язичництво, теософія, історіософія, символ.*

Summary. *The article deals with the influence of Christianity M. Voloshin's work. The author draws attention to high appreciation of European medieval culture based on Catholicism which was made by Voloshin. He regards Christianity as a source of the themes and subjects in the literature, and he thinks that their original interpretation reflects the personality of the poet. He considers the religion to be the «spine» of the culture. In the postwar period Voloshin refers to the Orthodox tradition.*

The paper analyzes not only the well-known poems included in the poetic cycles, but also youthful lyrics of the poet which is not usually paid attention to. The author dwells upon the problem of the synthesis of pagan and Christian traditions in his works, especially formation of his historiosophy concept. Particular attention is paid to the biblical images that symbolize Russia and the concept of suffering. The researcher also draws attention to the influence of the esoteric traditions in M. Voloshin's work,

rethinking dogmas of Christianity according to theosophy and anthroposophy as it causes a lack of understanding of his texts by the representatives of Orthodoxy who call to bring the poet to anathema. The article deals with unorthodox interpretation of Voloshin's key images of Christ, Judas, Lucifer, and others. The researcher points out individual images and symbols: the unfolding of the scroll, sword sharpener, winepress, bread, locust, the Cross and others. In the paper a particular attentions drawn to the influence of emerged myths at the 19th –20th century on the subsequent culture.

Keywords: *Christianity, Catholicism, Orthodox Christianity, paganism, Theosophy, historiosophy, symbol.*

Отримано: 2.11.2015 р.

УДК 821.161.2 – 31.09

Шостак О.О.

ДОСВІД ВІЙНИ В РОМАНІ ДОКІЇ ГУМЕННОЇ «ХРЕЩАТИЙ ЯР»

Перспективну галузь сучасного соціогуманітарного знання репрезентують так звані trauma studies – дослідження травми як психологічного, соціального, історичного та культурного феномену. Як стверджує С. Ушакін, травма – це не лише подія, що різко змінила життя, а й процес, який впливає на ставлення людей до свого минулого і сприйняття теперішнього та майбутнього [14, 7]. Й. Рюзен трактує травму як «катастрофічну» кризу, за якої «руйнується засадниче уявлення про перебіг часу [...], а рани історичної ідентичності не перестають кривавити» [13, 202]. Більшість дослідників у сфері trauma studies відзначають, що травматичний досвід важко піддається вербалізації, тому що пережиті страждання досить складно трансформувати в чітку структуровану оповідь. Але детравматизація можлива лише за умови перетворення травматичної пам'яті в наратив. Зокрема, таку концепцію на початку XX ст. розвинув французький психолог П. Жане [11, 40]. У теорії З. Фрейда також закцентовано увагу на тому, що людина повинна відтворити в пам'яті витіснений травматичний досвід і пережити його як теперішнє, а не пригадувати, як минулу подію [14, 13]. Саме тому художня література, конструюючи наратив, виступає еквівалентом психоаналітичної концепції повторення витіснених переживань як умови подолання травми та запобігає посттравматичному безпам'ятству через символічну консолідацію суспільства.

В українській літературі XX ст. осмислення травми як знакового чинника у формуванні пам'яті та колективної ідентичності перебуває в стадії розбудови. Особливе місце в конструюванні меморативних практик посідає творчість митців, які через політичні причини силоміць були вилучені з інтелектуального поля української літератури. Передусім, це стосується художньої спадщини Д. Гуменної та її роману «Хрещатий яр». Твори письменниці лишаються малодослідженими, значна частина їх навіть не видана в Україні.

У низці праць знаходимо лише окремі згадки про роман-хроніку «Хрещатий яр». А. Погрібний наголошує на художньо-документальній фактурі твору і визначає його тему – «про життя у Києві в роки німецької окупації, про неоднозначне сприйняття головною героїнею Мар'яною Вересоч трьох провідних ідеологій та світоглядів [...] – фашизму, більшовизму й націоналізму» [12, 450]. О. Коломієць виокремлює провідну проблему роману – «доля України, спроба відновлення втраченої державності, визначення місця й ролі українського народу між двома тоталітарними системами» [7]. Дослідниця характеризує також стильові домінанти тексту – синтез реалізму, імпресіонізму й символізму. Т. Лопушан вдається до компаративного аналізу, порівнюючи романи Д. Гуменної «Хрещатий яр» та А. Камю «Чума», у яких центральною вважає проблему активного спротиву як єдиного способу подолання абсурдності буття [10]. Н. Іщук-Пузаняк акцентує увагу на образі головної героїні – людини «високих поривань та емоцій», яка займає, проте, нейтральну позицію спостерігача [5, 450]. На думку Г. Костюка, оригінальність роману «Хрещатий яр» серед творів воєнної тематики в тому, що він відзначається «своєрідним баченням тих незвичайних подій і настроїв, подиву гідним схопленням деталів, учинків, спонтанних суджень у найрізноманітніших соціальних і культурних прошарках суспільства» [8, 338].

Попри відчутний інтерес до творчості Д. Гуменної аналітичне поле довкола роману «Хрещатий яр» недостатньо розбудоване. Художній текст надається до множинних інтерпретаційних моделей. Мета статті – проаналізувати травматичний досвід війни і окупації в творі Д. Гуменної «Хрещатий яр».

Роман розгортає перед читачем картину нацистської окупації Києва 1941 – 1943 рр. Письменниця була свідком тих подій і вела щоденник. Г. Костюк зазначає: «Коли панічно втекли з

© Шостак О.О.